

Sanjin
Mihelić

Europsko, a naše

Slavonija, Baranja i Srijem – vrela europske civilizacije
Galerija Klovićevi dvori, Zagreb, 27. 4. – 11. 10. 2009.
UREDNIČE IZLOŽBE: Vesna Kusin, Branka Šulc
KUSTOSICA IZLOŽBE: Iva Sudec
LIKOVNI POSTAV: Nikolina Jelavić Mitrović

Dvije godine nakon izložbenog “otkrića” Dalmatinske zagore, nova je zagonetka postavljena pred posjetitelje Galerije Klovićevi dvori: u otkrivanju jedne hrvatske regije za drugom, nakratko smo napustili južni krak domovine i zatekli se u kraju omeđenom Dunavom, Dravom i Savom, usred vrela europske civilizacije, ako je vjerovati metonimijskoj vezi koju autorski tim uspostavlja u naslovu izložbe. Ovogodišnji *quest* sudionike više ne suočava s gorštacima, vrletima i kršem, već s alasima, snašama, ravnicom i plodnim poljima, no iskustvo je slično – četiri etaže Dvorâ preobražene su u prigodnu scenu za upoznavanje jednoga lijepog i uistinu premalo poznatoga kraja Hrvatske, u sabiti svijet koji dubinom i obuhvatnošću tema i Slavoncima, Baranjcima i Srijemcima sâmima otkriva temelje na kojima je sazdana gruda njihova identiteta.

Projekt predstavljanja pojedinih hrvatskih regija u organizaciji Galerije te u suradnji i uz potporu Ministarstva kulture, kao i uz pomoć velikog broja različitih ustanova, društava te ujedinitelja, zaslužuje pohvalu za uspješno ostvarenje vrlo vrijednog cilja – sinteze raznovrsnih znanja o tijeku razvoja i mijenama koje su zadesile te hrvatske prostore. Izložba o Slavoniji, Baranji i Srijemu prati i predstavlja procese u oblikovanju prirodnoga i kulturnog krajolika regije od najranijeg doba do današnjice, s Čovjekom kao protagonistom tih preobrazbi u svim, osim u prvom slučaju: u izložbu nas uvode skeletni ostaci stepskog mamuta i manji prostor posvećen paleontologiji, gdje se Čovjeka može doživjeti ne kao djelatnog

stvaratelja već aktivnog zatiratelja, no ovdje se već jamačno znatno udaljavamo od željene poruke autora.

Ti najraniji počeci, uprizoreni u podrumskom dijelu Galerije, posvećeni su pretpovijesnom i antičkom razdoblju, koje se na zadanim prostorima očituje zavidnim bogatstvom i zanimljivošću sadržaja. Već se ovdje nazire ključ po kojem je posložen čitav izložbeni postav, naime, kroz dosljedno provođenje kulturno-historijskog principa izlaganja, nizanjem sukcesivnih perioda i zbivanja na jedinici prostora. S obzirom na *univerzum* promatrane teme, a uzimajući u obzir i osobne preference posjetitelja, rečeni pristup može se doživjeti kao najveća kvaliteta i/ili najveća mana izložbe. Kvaliteta stoga što je to zasigurno najbolji put da se tema ovakve magnitude prikaže na ujednačen način koji pruža mogućnost komparacije pojedinih segmenata izložbe, a mana zbog toga što je sve to već mnogo puta viđeno, iako, valja ponoviti, nikada u ovakvom opsegu i s ovakvom razinom opremljenosti.

Duboko je ukorijenjeno vjerovanje u okvirima pretpovijesne arheologije u Hrvatskoj da se kulturno-historijskim pristupom daje adekvatno oslikati život u vremenu prije pojave pisma, što je vjerojatno moguće smatrati kvalificiranim gledištem u znanstvenom smislu, no kao ishodišna točka u razradi suvremenoga izložbenog postava teško može naći puno opravdanje. Ovdje to vjerovanje nalazimo prije svega u pretpostavci da se posjetiteljima htjelo pružiti priliku da na “objektivan” način sagledaju ukupnost arheološke baštine pretpovijesnog doba u nas

→ Vučedolska kultura, postav izložbe "Slavonija, Baranja i Srijem – vrela europske civilizacije"

putem reprezentativnih primjeraka arheoloških nalaza. U tom dijelu izložba funkcionira savršeno te se maru i znanju organizatora i autora pojedinih segmenata nema mnogo što prigovoriti: u izboru izložaka te u sastavljanju popratnih tekstova sudjelovali su relevantni stručnjaci, a posebno veseli što je na izložbi bilo moguće vidjeti i recentne nalaze, poput kasnolatenske kacige pronađene 2003. godine u Savi kod Donje Varoši. Ipak, postav u ovom dijelu posve očito baštini već spomenute nedostatke prevladavajućeg rakursa u okvirima znanosti o pretpovijesti te mu se nažalost mora odreći jedan od ključnih elemenata zbog kojih se izložbe uopće rade, naime, premalo zaokuplja posjetitelja i ne plijeni dovoljno njegovu pozornost. Da je tome tako svjedoči i dojam da je jedini uistinu zanimljiv segment u tom dijelu izložbe ekskurs o kalendaru u vučedolskoj kulturi, što se posve lijepo veže uz činjenicu da se spomenutu kulturu može smatrati jedinom kvalitetno *brandiranom* pretpovijesnom kulturom u Hrvatskoj, a što se prije svega može zahvaliti vodećem istraživaču tog fenomena i autoru lucidnih teza poput one o vučedolskom kalendaru, Aleksandru Durmanu.¹

Tamna i nedovoljno rasvijetljena, kakva pretpovijest ljudskog roda već jest, ostala je

takva i na ovoj izložbi, barem kada je o riječ o uporabi svjetla u okviru postava. I dok na razini doživljaja ambijenta izložbenog prostora šparno svjetlo postiže razmjerno dobar učinak, na razini eksponata pristup je potpuno pogrešan i ne omogućuje primjerenu opservaciju izložaka, redom reprezentativnih nalaza pretpovijesnih arheoloških kultura.² S druge strane, razmještaj izložene građe je dobro odmjerjen, s ujednačenim ritmom koji nimalo ne guši ili umara posjetitelja, što vrijedi za čitavu izložbu od početka sve do samoga kraja. Također, dužina popratnih tekstova je odlično pogođena i pruža optimalnu razinu informacije. Izvedba vitrina i postamenata je također decentna, s mjestimično vrlo uspješnim

¹ Ovdje, naravno, nipošto ne plediramo za puku invenciju zanimljivosti lišenu bilo kakve znanstvene podloge, kao primjerice u slučaju beskrupulozne i flagrantne ridikulizacije i profanacije arheološke znanosti u slučaju izmišljenih bosanskih piramida, protiv kojih se, usput, nemoguće boriti znanstvenim argumentima, jer motivacija za njihovu promociju niti nije znanstvena već isključivo komercijalna.

² Na ovaj problem se kritički osvrnula Nives Majnarić Pandžić u Vijencu br. 399 od 18. lipnja 2009. u rubrici Reagiranja: "Još o izložbi Slavonija, Baranja i Srijem: Gledano iz drukčijeg kuta".

rješenjima, tako da opći ugođaj tijekom razgledavanja izložbe zaslužuje solidnu ocjenu.

Prostorije u prizemnom nivou posvećene su srednjem te ranom novom vijeku, sa zasebnim cjelinama koje predstavljaju rani srednji vijek, doba Arpadovića, kasni srednji vijek, renesansu te doba osmanske vlasti, dok posebna prostorija donosi priču – donekle pretanku – o benediktinskoj opatiji Sv. Mihovila na Rudini kraj Požege, s iznimno atraktivnim primjercima romaničke plastike, kamenih konzola u obliku stiliziranih ljudskih glava. U slučaju ranoga srednjeg vijeka opetuje se problem s pozadinskim osvjetljenjem koje prijehi primjereno razgledavanje izložaka, no u ostalom dijelu izložbe svjetlo je najvećma modifikator koji ističe pojedine bitne izloške te ujedno pridonosi toplom i ugodnom ozračju izložbe. U kratkom osvrtu na izložbu s preko dvije tisuće predmeta nema pretjerano mnogo smisla isticati pojedinačne izloške, no spomenut ćemo masivne kamene nadgrobnne ploče grofova Iločkih, Nikole i Lovre, kao sinegdohu bogatstva kulturno-povijesne baštine istoka Hrvatske, a istovremeno i truda organizatora da to bogatstvo približi široj javnosti.

Prvi kat donosi redom osvrte na razdoblje Vojne krajine, na civilnu Slavoniju, katoličku obnovu te ikonografiju i liturgiju u 18. stoljeću, zatim na umjetničku glazbu, stanovanje i tradicijsku kulturu, kao i na tradicijsko gospodarstvo i rukotvorstvo. Kao i u prethodnim razdobljima, i ovdje je šetnja izložbom ugodan doživljaj koji uključuje susrete s vrijednim elementima baštine slavonsko-baranjsko-srijemskog prostora, predstavljene na uglavnom razmjerno uspješan način. Zasebna prostorija posvećena je pitanju uništavanja i obnove kulturnih dobara, a zaštitom i očuvanjem kulturnih dobara bavi se i zaključna prostorija na drugom katu. Na toj, posljednjoj etaži prati se daljnji razvoj života na ovom prostoru, prikazom tradicijskog ruha i kulture odijevanja, grada i sela s međusobnim utjecajima i preplitanjima,

tradicijske i popularne glazbe; predstavlja se Slavonija u 19. stoljeću, pojedine ključne osobe poput J. J. Strossmayera, prati se razvoj književnosti, kazališta, slikarstva i kiparstva 19. i 20. stoljeća, sve do suvremene umjetnosti. U cjelini, izložba sasvim dobro funkcionira kao opsežan i zanimljiv uvid u raznolikost kulturne baštine predstavljenog područja, a *aftertaste* koji posjetitelj čuti po okončanju šetnje postavom ne nudi mjesta zamoru, već radosti upoznavanja i otkrivanja novog.

Velika je šteta i teško objašnjiv propust što izložba ove veličine i kvalitete, i to u reprezentativnom zagrebačkom izložbenom prostoru, nije ponudila barem engleski prijevod legendi i popratnih tekstova. Iako je činjenica da otkrivanjem Slavonije, Baranje i Srijema najviše mogu profitirati sami građani Hrvatske, bilo je nužno pružiti priliku i gostima koji ne vladaju našim ili srodnim jezicima da u potpunosti dožive i shvate izložbeni postav.

Uz izložbu je tiskana i dvosveščana monografija koja na više od 1250 stranica i uz sudjelovanje preko 130 autora proširuje tematiku prikazanu na izložbi. I u ovom se slučaju najveća zamjerka odnosi ne na sadržaj ili kvalitetu tekstova, već na činjenicu da, barem zasada, nema nikakvog prijevoda, što ovo djelo svakako zaslužuje.

Ako je prevladavajući ton ovog osvrta bio naglašeno kritičan, za to je postojao dobar razlog: uvijek je lakše kritizirati očiglednu kvalitetu nego manjkavostima obdaren sadržaj. Navedene kritike nimalo ne umanjuju opću vrijednost obavljenog posla i namjera im je da posluže kao prijedlog za raspravu pri radu na budućim projektima. A ovaj projekt, kao i onaj o Zagori koji mu je prethodio, izuzetno su značajna dostignuća i neporeciva referentna mjesta za svaki daljnji rad na područjima predstavljenima na izložbi i u knjizi. Utoliko nam valja sa zanimanjem očekivati i sljedeće izložbe u okviru započetog programa i unaprijed se radovati razotkrivanju tajni i drugih, jednako lijepih i zanimljivih dijelova naše zemlje. ×